

Таким образом, технические средства обучения – это устройства, помогающие учителю обеспечивать учащихся учебной информацией, управлять процессами запоминания, применения и понимания знаний, контролировать результаты обучения.

Принцип наглядности - это основное исходное положение дидактики, определяющее направление работы с наглядным материалом, предусматривающее обязательность его использования в учебном процессе. Средства наглядности используются при изложении учебного материала учителем, в ходе самостоятельной деятельности учеников по приобретению знаний и формированию умений и навыков, при контроле за усвоением материала и при других видах деятельности и учителя, и учеников.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Коменский Я.А. Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. – М, 1982, т. 1.
2. Ушинский К.Д. Собр. соч. – М. – Л., 1950, т.6, т.8.
3. Денисевич Г.В. Урок русского языка и методика его проведения. - Курск, 2006.
4. Занков Л.В. Наглядность и активизация учащихся в обучении. - М, 2000.

ӘОЖ 821.512.122

<https://doi.org/10.53355/y7312-2014-2281-w>

І. ЖАНСҮГІРОВТІҢ СЫРЛЫ ӘЛЕМІ

Бейсенбинова С.Т., магистрант
Джакыпбекова М.Т., ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор
І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: saule79_kz@mail.ru

Өз елі ескермесе өз ерлерін,
Ел тегі қайдан алсын кемеңгерді.
І. Жансүгіров

Мақалада І. Жансүгіровтің зерттелмеген қырлары, күнделіктері мен мақалаларындағы ағартушылық идеялары, көтерілген мәселелердің өзектілігі, ХХ ғасырдың басындағы қазақ қоғамының дамуына қосқан үлесі сөз болды. Автордың ағартушылық тақырыбында жазған мақалалары талданды. Төл әдебиетімізді зерттеуші ғалымдардың І. Жансүгіров шығармашылығы туралы жасаған зерттеулері, сын мақалалары талданды.

Тірек сөздер: ағартушылық, мақала, мәселе, өміршеңдік, идеялар, қоғам

В статье были освещены неизведанные аспекты, идеи просвещения в дневниках и статьях И. Жансугурова, актуальность поднятых проблем, вклад в развитие казахского общества в начале XX века. Были проанализированы статьи, написанные автором на просветительскую тему, проанализированы исследования, критические статьи ученых-исследователей о творчестве И. Жансугурова.

Ключевые слова: просвещение, статья, проблема, жизнеспособность, идеи, общество

The article highlighted the unexplored aspects, the ideas of enlightenment in the diaries and articles of I. Zhansugurov, the relevance of the problems raised, the contribution to the development of Kazakh society in the early twentieth century. The articles written by the author on the educational topic were analyzed, studies and critical articles of research scientists about the work of I. Zhansugurov were analyzed.

Keywords: education, article, problem, viability, ideas, society

Қаламгер – табиғат перзенті. Өмірге келеді, өсіп-жетіледі, жылма-жыл жеміс беріп жайнайды. Қаламгердің екінші нәр алар ортасы өмір сүрген дәуірі екені бәріміз білеміз. Ең әуелі болашақ қаламгердің бойында дарын дәнегі болуы керек екендігіне дау жоқ. Ол болмаса, қаншама құнарлы топыраққа түсіп, күн нұры, ауа, ылғал аяламасын, құр қазудың қылтиып бас жарып, көктеп, жер бетінде бой түзеп, масақ байламасы белгілі. Дәл солай, талантсыз адамды қаншама оқытып, үлде мен бүлдеге орағанмен, бір жол да көркем сөз, зерттеу, өлең жаза алмайды. Осы тұрғыдан келгенде, Ілиястың табиғатынан керемет талант иесі екендігін байқаймыз.

Ілияс шығармашылығы бас-аяғы не бары жиырма-ақ жыл. Осы аз жылдың ішінде ақынның қалдырған әдеби мұрасы ондаған том болады. Ол енді ғана кемеліне келіп, топшысы бекіп, тұяғы қатқан қырандай дәл бабына келген шағында опат болды. Егер олай болмағанда, «Дала», «Күйші», «Құлагер», «Жолдастар» сияқты талай-талай күрделі шығармалар, сан алуан лирика, тыңнан түрен салынған, сыры кепсе, сыны кетпейтін зерттеулер дүниеге келетін еді.

Ақын ақталып, екінші рет өмірге келгеннен кейін жазылған тұңғыш тәуір мақалалардың бірі – Қалижан Бекхожиннің «Халық өмірінің өрен жыршысы» деп аталатын мақаласы. Мұнда автор:

«Біздің әдебиетшілеріміз Ілиястың ақындық өнер адамы 1919-1920 жылдардан басталды деп келді. Бұл қазір теріске шықты. Алматының Пушкин атындағы көпшілік кітапханасының архив қорынан жуықта ғана табылған І.Жансүгіровтің өз қолымен жазылған екі дәптері – ақынның өлеңді 1915-16 жылдардан бастап жазғанын дәлелдейді» [1, 4] – деп көрсеткен еді.

Ілияс шығармашылығы оның өз көзі тірісінде арнайы зерттелмеген. Ал жазылған сындар азды-көпті бар. Әсіресе, 1957 жылдан бастап республикалық, облыстық баспа бетінде Ілияс ақын туралы көптеген мақалалар жарияланды. Бұлардың ішінде М. Қаратаев, Қ.Бекхожин, Е. Ысмаилов, Қ. Жұмалиев, Б. Кенжебаев жолдастардың мақалалары бар. Бірақ олардың көпшілігі жеке адамға табынушылықтың салдарынан әдебиет әлемінде жиырма жыл бойына көрінбей, онан өзінің шын мәніндегі тиісті орнын ала алмай келген дарынды азаматты оқушы жұртшылыққа таныстыру мақсатын көздеген мақалалар. Олардың көбінде қаламгердің ақындық таланты мен өмірі қамтылады, ал ағартушылығы мен зерттеушілігі туралы бірлі жарым ғана сөз болады. Ал сексенінші жылдардың соңына қарай ғана ақынның балалар әдебиетіне қосқан үлесі жайлы айтыла бастады

І. Жансүгіров шығармашылығы туралы белгілі бір бағытты ұстаған, салмақты, тұжырымды пікір айтылған ғылыми еңбектер деп біз сыншы М. Қаратаевтың «І.Жансүгіров» дейтін мақаласын, ақын Ә. Тәжібаевтың «Өмір және поэзия» атты еңбегінің Ілиясқа арналған бөлімшесін, профессор Қ. Жұмалиевтің «Ілиястың әдебиеттегі орны мен өзіне тән ерекшелігі» деген көлемді ғылыми мақаласын атаймыз. Осы аталған еңбектермен таныса отырып, Ілиястың тек ақын ғана емес, сегіз қырлы бір сырлы дарын екеніне көзіміз жетті. Оның шығармашылығы әлі де толық зерттелген жоқ. Ақынның ағартушылық қызметі ұшан теңіз болғанымен, осы тақырыпта жазылған зерттеулері әлі күнге дейін бастан аяқ зерттелмеген болып отыр. Осы мақалада Ілиястың ағартушылық тақырыбында жазылған мақалаларына аз болса да талдау жасалынды.

Жетісуда оқыту мәселесі» (1923 ж.), «Ауылдағы оқытушылар міндеті» (1925 ж.), «Халық ағарту қызметкерлері ұйымының бесжылдығы һәм уездік оқытушылар конференциясы» (1925 ж.) деген мақалаларында ескі мектептер барын, білімі, мінез-құлқы нашар мұғалімдер істейтінін, оқу сапасының төмен екендігін көрсетіп, өз ұсыныстарын алға тартады.

«Ауылдағы оқытушылар міндеті» (1925) бас мақаласында «Мұғалім – ауылдағы мәдени қазық. Оның міндеті – мінезін түзеу, өзін-өзі ұстай білу, жаман әдет-ғұрыптан, сасық салт-санадан таза болу, елдің дау шатағынан, үй арасындағы ауылжақ, атқа мінерліктен аулақ жүру» деп ескертті. Түгін шыққан ауылдан тамақ, өсек-аяң, қыдырма сөз іздейтін, қызық қуып, балаларға тәрбие мен білім бере алмайтын, өз оқушысының алдында

үлгі-өнеге эталоны бола алмайтын, айналсын бүлдіріп, үркітіп, жексұрын болған мұғалімге мектепте орын жоқ. Мұндайларды оқу жұмысының маңайынан күреп тастауымыз керек деп мәселені дөп басып айтты, оны ауыл мектебін көтерудің міндеті ретінде көтерді. Бұл халқымыздың ұлы ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің «Мұғалім – мектептің жүрегі» деген қанатты сөзімен мазмұны, идеясы тақырыбы бір сөз екені айқын. Себебі ұстаз жас баланың ғана емес, жалпы ұлттың тәрбиешісі, тіршілік, шаруа, саяси, мәдени көсемі болып саналады. Автор мұғалімнің өзіндік дамуының көзі ретінде әлеумет жұмысына араласу, ысылу, газет, журнал оқу, терең білім алуды ұсынады. Өйтпеген мұғалім салдыр-салақ, ынжық болады. Жұрт сауатсыз, шаруа шабан, қоныс шашқын. Елде неше түрлі дегіштер саудагерлер жұрты тонып жатыр. Осының бәріне мұғалімдер араласып, бас-көз болуы тиіс, Мұны істемеген мұғалім мұғалім емес.

1922 жыл. Бұл жылы мектептің оқушысы жүзге тартады. Оқу жағы дұрысырақ жолға қойылды. Қазақ мұғалімдерінен Ақшалұлы Біләл, Демешұлы Ғали жолдастар келіп, оқу тәрбие жағынан ілгерілеуіне ат салысты. Мектептің арнаулы қаражаты жоқ болып, жұрттан жәрдем жинауға кіріседі. Бұл жылы Жаркент, Нарын, Қарақұм, Талдықорған, Алматының күншығыс елдерінен берілді. Облыстық төңкеріс комитеті қамқорлығына алып, қаражат жағынан үлкен демеу болады. Сөйтіп, қалт-құлт етіп, ол жылғы оқу науқанын өткізеді [2, 290].

Жоғарыда келтірілген мысал, қаламгердің күнделігінен алынған. Ол оқу ортасында болып жатқан барлық жайттарды осылай қағаз бетіне түсіріп отырған. Жиырмасыншы ғасырдың басында оқу-ағартудағы қиындықтарды өз күнделігіне түсіріп, кейін оларды шешумен тікелей айнылысуды қолға алғаны айқын көрінеді. Қазақ зиялыларының мектеп мәселесін шешуге жан-жақты ат салысқаны, қамқорлық танытқаны оның өз халқына адалдығын тағы бір дәлелдейді.

Оқу ағарту ісіндегі мәселелерге мән бере отырып тәрбие бағытына да көңіл бөлген. Адамзаттың екінші ұстазы әл-Фараби айтқандай: «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың хас жауы» екенін І.Жансүгіров өз мақаласында дөп басып көрсеткен.

Оның «Тәлім – тәрбие жағы» деп жалғасатын мақаласында былай дейді:

Мектептің жалпы тағдыры кеңестің қолында. Оқушылар өзін-өзі басқарады. Басқару реті, жалпы жиналыс атқару комитеттері, сот сияқты тиісті бөлімдерге бөлінген. Класс бас сайын, жалпы оқушылар атынан комсомолдар ұйымынан жапсырма газеттер шығарады.

Оқытушы – оқушылармен араласа жасалған түрлі айырымдар бар [2, 292].

Ілияс Жансүгіров, сонымен қатар, 1923 жылы 7 желтоқсанда «Тілшіде» шыққан мақаласында аударма мәселесі жайында сөз қозғайды. Ел тілін жаңалау, жаңғыртудың қиын іс екенін айта отырып, тіл негізін салуда мамандардың асқан сақтық танытуы керек екенін айтады. Мамандарға тіл атамаларын таңдауда ескерілуі тиіс сегіз қағидатты санамалап шығады. Оның ішінде, ғылым мен әдебиет байланысы, Ғылым мен әдебиеттің дамуына аударма жанрының қосатын үлесін айта отырып, төл сөздерімізді термин ретінде ұсынады. Бұндағы мақсаты қазақ тілінің көркем аударма жанрын жаңа сатыға көтерумен қатар, тіл тазалығын сақтау екендігі мақаладан бірден сезіледі.

Ал енді журналдағы ғылым-әдебиет кеңесінің пән сөздерінің біразының орнына былай десек қайтеді.

Журналда былай орысша

Термин

Аудан-алаңқы – площадь

...Алаң сцена

Нәрсе-дене Тело

Байлау-байланыс связь

Бақылау-байқау Наблюдение

...Бақы Контроль

Жоспар – план

*Президиум – басалқа
Тыныштық – маза Покой
Табан-негіз – Основание
Түйін-жүйе – теория
Құлық-қылық – нрав
Дағдарыс – кризис
Зеректік – ұқыптылық – способность
Қоғам – қауым – общество
Уәде қағаз-серттеме – Договор
Қоршау-жақша – скобка т.б. [2, 296-297]*

Терминдерді қазақ тіліндегі бар балама сөздермен алмастыру мәселесі бүгінгі күнде де өзекті болып отыр. Халқымыздың құлағына сіңген байырғы сөздерімізді термин ретінде енгізсек, тіліміздің тазалығы ғана емес, тіл байлығының құдіреті де нақтылы көрінеді. Осы тұрғыдан алғанда Ілиястың аударма саласына қалам тартып, ол туралы мақала жазуы – заңды құбылыс.

Жан-жақты дарын иесінің қаламынан, назарынан алғашқы кәсіби, жоғары білімді мұғалімдерде тыс қалмағанын 1925 жылы 5 мамырда шыққан «Тілші» газетіне мынандай құттықтауынан айқын көруге болады:

*Губерниялық халық ағарту бөлімі атынан
Губерниялық халық ағарту бөлімі, Алматы қазақ институтының тұңғыш
ұшырғалы тұрған жас балапандарын құттықтайды.
Қазақ институтының берген білімін, еңбекшіл елінің күткен үмітін, екеуін
табыстырып шыққан төңкерісшіл, Лениншіл жастар елге қызмет қылар деп үміт етемін.
Жасасын қазақтың жас жеткіншектері.
Губерниялық халық ағарту бөлімі атынан
Жансүгірұлы. [2, 306]*

Ілияс туралы Ә. Тәжібаевтың: «Ол қазақ әдебиетінің көгіндегі аз ғана жұлдыздардың бірі боп көрінетін, әне Сәкеніміз, әне Бейімбетіміз, әне Ілиясымыз», деген сөзін, болмаса академик Қ. Жұмалиевтің «... қазіргі әдебиетіміздің даму, ілгерілеуіне белсене ат салысып, іргесін қаласқан, әр жанр, әр салада үлкен істер істеп кейінгілерге құнды мұралар қалдырған зор талантты сөз шебері Ілияс Жансүгіров... еңбектері де дүние жүзі әдебиетінің алтын қазынасына елеуле үлес болып қалатындағы сөзсіз» деген пікірлер қалдырған.

Ілиястың шығармашылығы көп қырлы, алуан сырлы. Ол поэзия, проза, драма саласында өнімді еңбектеніп, өзіндік қолтаңбасы айқын көркем шығармалардың маржан шоғырын дүниеге келтірген құнарлы да тегеурінді қаламгер.

Ілиястың өмірі мен шығармашылығын сол кездегі саяси-әлеуметтік жағдайлармен байланыстыра қарастыруға болады. Сондықтан да бүгінгі таңда Ілиясты зерттеу барысында мына мақсатты алға тартамыз. Ілиястың өмір жолын эстетикалық көзқарасыны қалыптасу заңдылықтарымен тығыз байланыстыру арқылы ақынның рухани, азаматтық бейнесін, шығармашылық портретін жасап, әдебиетіміз тарихындағы орнын айқындауды біз өзіміздің ұстанымызға айналдырып, оның ағартушылық қырын зерттеуді жалғастырамыз.

Қорыта айтсақ, сырлы сөзі, жалынды жырымен жастарды білімге құштарландырып, бесік жырын ерекше жазып, әнді бөбекше бөлеген ақын. Ілияс Жансүгіровтің әдеби туындылары арқылы сан ұрпақ парасаттылық, еңбекқорлыққа тәрбиеленіп, өсіп-жетілді. Оның шығармалары талғамды қалыптастыруға және танымдық, тәрбиелік, дамытушылық қызмет атқарып келеді. Ақынның бала тәрбиесіне арналған шығармаларын мектеп бағдарламасына жан-жақты енгізіп, педагогикалық ұстанымын ұрпақ тәрбиесінде қолдану қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. І. Жансүгіров. Шығармалар, өлеңдер, поэмалар. – Алматы: Қазақстан мемлекеттік көркем әдебиеті, 1958, -216 б.
2. І. Жансүгіров. Мақалалар, күнделіктер. – Алматы: Абзал-ай, 2019. – 320 б.

3. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Жазушы 16 т. 1985. Қазақ балаларына арналған оқулық. -400 б.
4. Имангазинов М. Ілияс Жансүгіров: монография/әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. -218 б.
5. Әбдірахманова Т. Ақын сыры: І.Жансүгіров лирикасы туралы: – Алматы: Жазушы, 1965.-159 б.
6. Дүйсенов М. Ілияс Жансүгіров: өмір творчествосы. – Алматы: Ғылым, 1965.-301 б.
7. Дайырова Ә. Орта мектепте Ілияс Жансүгіров творчествосын оқыту. – Алматы: Мектеп, 1969. – 123 б.
8. Дүйсенов М. Ілияс Жансүгіровтің прозасы. Сөзстан: - Алматы: Жалын, 8-кітап, (Құраст. Б.Сарбалаев), 1986. – 216 б.
9. <https://go.mail.ru/redir>.
10. Бейісқұлов Т. Құлагер ақынның қазасы. – Алматы: Айан, 2002. 216 б.
11. Сұлтанова Б., Бейсеева Н., Тойғанбекова М. XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті. Оқу құралы. – Алматы: 2017. – 123-б.

ӘОЖ 541.124

<https://doi.org/10.53355/k5242-5255-3580-a>

БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Болат А.Б.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Ernar_kara.92@mail.ru

Болашақ арнайы педагог маманның зият бұзылысы бар балалармен жұмыс жасаудағы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы шетелдік және отандық тәжірибесі зият бұзылысы бар баламен жұмыс жүргізудегі белгілі бір түйінді шешудегі өзара байланысты білімділік, біліктілік, дағдыларының жиынтығы, оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу үшін арнайы педагог маманның жұмыс жүргізу кезінде балалармен жұмыс жасау тәсілін, балалармен және ата-аналармен жұмыс жүргізу жолдарын білу және қолдана алуын көрсетеді. Қазіргі таңда арнайы педагогты дайындау жүйесінде орын алып жатқан өзгерістер білім беру мазмұнын және іргетасын сақтап қалу арқылы тек білім беру жүйесінің формалды белгілерін өзгерту түрінде жүргізіліп отыр.

Тірек сөздер: кәсіби құзыреттілік, арнайы педагог, зиятында бұзылысы бар балалар

Зарубежный и отечественный опыт формирования профессиональной компетентности будущего специалиста по работе с детьми с ограниченными интеллектуальными возможностями, демонстрирует знания и умение работать с детьми и родителями. В настоящее время изменения в системе специальной подготовки специального педагога осуществляются только в форме изменения формальных особенностей системы образования при сохранении содержания и основы образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, специальный педагог, дети с ограниченными интеллектуальными возможностями

Foreign and domestic experience in the formation of professional competence of a future specialist in working with children with intellectual disabilities demonstrates knowledge and ability to work with children and parents. Currently, changes in the system of special training of a special teacher are carried out only in the form of changes in the formal characteristics of the education system while maintaining the content and basis of education.